

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสังคมยุค 4.0

The Role of Monk for Education Development in Social era 4.0

พระครูสุตภัทราภรณ์.ดร.

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

wee7979@windowslive.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยอยู่ร่วมกันมายาวนาน สังคมไทยในอดีตมีความสงบสุข เรียบง่าย จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี งดงาม ตามแบบพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ส่วนหนึ่ง พระสงฆ์ คือ พระภิกษุผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อการศึกษา คือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นการศึกษาที่ส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน จึงทำให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองงอกงามก้าวหน้าทางคุณธรรม จริยธรรม ปัจจุบันท่ามกลางกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโลก เศรษฐกิจ ประกอบกับรัฐบาลได้มุ่งพัฒนาสังคมเดิม เพื่อยกระดับขับเคลื่อนฐานเศรษฐกิจจากเกษตรกรรม สู่ภาคอุตสาหกรรม และมุ่งสู่การขับเคลื่อนฐานเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และสร้างนวัตกรรมใหม่ หรือเรียกว่า 4.0 จึงทำให้สังคมตกอยู่ในภายใต้การครอบงำ ด้านวัตถุ การแข่งขัน สังคมมุ่งสู่ความโลภ โกรธ หลง มากขึ้น กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว พระสงฆ์ จำเป็นต้องตระหนักถึงบทบาทการพัฒนาการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน 2 ประการ คือ 1) การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม เพื่อพัฒนากาย วาจา และจิตใจ ให้สูงขึ้น ด้วยการให้สังคมหันมารักษาศีล 5 ทาน มั่นภาวนา เสริมสร้างสมาธิ และพัฒนาปัญญา 2) พระสงฆ์ต้องทำบทบาทหน้าที่ทางการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา สาธารณสุขสงเคราะห์ และการสงเคราะห์ เพื่อนำสังคมไปสู่ความสงบสุข สันติภาพ เป็นการช่วยส่งเสริม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เกิดความเจริญยั่งยืน มั่นคง ก้าวหน้า ที่สำคัญจะทำให้สังคมในยุค 4.0 มีโอกาสได้เข้าถึงหลักแห่งความจริง (อริยสัจ) ความดีงาม (ศีล ทาน ภาวนา สมาธิ ปัญญา) ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

คำสำคัญ : บทบาท; พระสงฆ์; การพัฒนาการศึกษา; สังคมยุค 4.0

ABSTRACT

Buddhism and Thai Society have been Together for a Long time. Thai Society in the Past has Peace Simplicity Tradition Beautiful According to Buddhism. In this Respect. One Monk is a Monk Who Plays an Important role in Education namely Practice and Practice. which Promotes Buddhism. Along with Creating faith for Buddhists Thus Making Thai Society

Prosperous Moral and Ethical Advances Currently. in the Midst of the Global social change. the Economy and the Government have Focused on the Development of the old Society. to Elevate the Economic Base from Agriculture To the Industrial Sector And aim to drive the Economic base with Technology Creativity and Create New Innovations. or called 4.0. thus Causing Society to Fall under the Dominance of Objects. Competition. Society. Geared towards greed. anger. Greater revelations. Such Changes. Monks need to be Aware of the role of Educational Development to Aim to Develop in Accordance with Changing Situations by Developing Education to be in Accordance with the Current society in 2 aspects: 1) Promoting Morality. ethics. Goodness to Develop the body. Speech And mind by Increasing the Society to turn to Maintain the Sacrament to eat. Strengthen meditation and Development of Intelligence 2) Monks must act in the role of Administrative duties. Propagation of Education. Public welfare and relief to Bring Society to Peace is to Help Promote And preserving Buddhism to Achieve Prosperity Stability. and Important Advances that Will make society in the 4.0 era have the Opportunity to Access the Principles of truth (Noble Truth). goodness (Sacrament prayer meditation wisdom) according to the Principles of Buddhism.

Key words : Role; Monks; Education development; social era 4.0.

บทนำ

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยได้อยู่ร่วมกันมายาวนาน ร้อยละ 90 สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา นั้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนา คือ ศาสนาประจำชาติก็ว่าได้ ความศรัทธาของสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ สามประการนี้ คือ แก้วอันประเสริฐ หรือกล่อมแห่งความเจริญก้าวหน้า ดังนั้นประเทศใด เมืองใดได้ครอบครองแก้วสามประการไว้ ก็จะทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าสืบไป พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของพระรัตนตรัย และเป็นองค์ประกอบในพุทธบริษัท 4 ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการทำหน้าที่บพิทบาทการเผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พุทธบริษัทได้นำเอาพระธรรมคำสั่งสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและสังคม การที่พระสงฆ์มีบทบาทหลักในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนถือเป็นหน้าที่หลักที่พระสงฆ์ต้องทำให้เกิดให้มีขึ้น พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างภาพลักษณ์แห่งความศรัทธาเลื่อมใสให้แก่ประชาชนอย่างมีความสุข พระสงฆ์นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็ง การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ถือเป็นตัวแทนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของพุทธศาสนิกชน ซึ่งทำให้การปฏิบัติภารกิจเผยแผ่สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเห็นได้ว่า

บทบาทของพระสงฆ์ในครั้งพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงเน้นให้พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในด้านการสงเคราะห์ทางธรรม เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นกัลยาณมิตรบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้จัดได้ว่าเป็นหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนโดยตรง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). 2549 : 6)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษาได้ยึดตามแนวทางปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย และคณะสงฆ์ได้มีการจัดระเบียบเพื่อให้พระสงฆ์ปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน โดยกำหนดบทบาทอำนาจ หน้าที่ทางการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ งานสาธารณูปการ และการสงเคราะห์ การนี้เพื่อให้พระสงฆ์ได้ดำเนินไปให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช หรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัย การลงนิคหกรรม การวินิจฉัยข้ออุทธรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนการแต่งตั้ง ถอดถอน เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ ควบคุมให้เป็นไปตามข้อวัตรปฏิบัติของจรรยา ในเรื่องดังกล่าวนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เป็นการส่งเสริมให้พระพุทธศาสนาให้พุทธบริษัท 4 ได้ร่วมกันปฏิบัติตามหลักศีล ทาน ภาวนา สมาธิ ปัญญา มากขึ้น สถาบันพระสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึงความสำคัญในบทบาทต่อการพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้ช่วยกันพัฒนาการศึกษาเพื่อสังคมให้เกิดความสงบสุข สันติสุข ความพ้นทุกข์ และเพื่อยกระดับกาย วาจา และใจ ในสังคมให้สูงขึ้น (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต. 2549. หน้า78)

ความหมายของบทบาท

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง (2546 : 56) พิจารณาว่าบทบาทนั้นมีสองด้าน คือ ทางด้านโครงสร้าง บทบาทเป็นตำแหน่งทางสังคม ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันแสดงบทบาทโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ ส่วนทางด้านการแสดงบทบาท หรือการมีปฏิสัมพันธ์ (Social Structure) บทบาทเป็นผลต่อเนื้อที่บุคคลที่ได้เรียนรู้จากสถานการณ์ในสังคม

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2546 : 30) ได้อธิบายว่า บทบาทของคนในสังคมย่อมขึ้นกับสถานภาพที่ตนครองอยู่ และคุณสมบัติส่วนตัวของบุคคล บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามลักษณะของสถานภาพ และคุณสมบัติส่วนตัว

ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 602) อธิบายคำว่า “บทบาท” ไว้ว่าหมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2547 : 50) ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทสรุปได้ว่า “บทบาท หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่ง และสถานภาพในสังคมนั้น ๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”

ลือชา ธรรมวินัยสกลิต (2549 : 47) ให้ความหมายบทบาทของในแง่ทางโครงสร้างของสังคมว่า บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่ง ๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้น ๆ

พัชนี วรกวิน (2550 : 56) กล่าวว่า บทบาท ก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมซึ่งเป็นไปตามตำแหน่ง หรือสถานภาพของบุคคล อันเกิดจากความคาดหวังของบุคคลในสังคมนั้น ๆ และบทบาทอาจเปลี่ยนไปได้ตามตำแหน่งที่เปลี่ยน

ชนิษฐา วิเศษสาธิต และมุกดา ศรีรงค์ (2556 : 9) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ความคาดหวังหรือตามหน้าที่แสดงจริง สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึง แบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคม โดยแบบแผนของ บทบาทดังกล่าวจะสืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับลักษณะส่วนบุคคล ทักษะติดต่อพฤติกรรม บรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และแรงกดดันทางสังคม

พัฒนาทางการศึกษาของพระพุทธศาสนาหลังพุทธปรินิพพาน

1) ระบบการศึกษาแบบเถรวาท (พ.ศ. 1-500) รูปแบบการศึกษามี 2 ลักษณะ คือ คันถุระและ วิปัสสนาธุระ โดยมีสำนักต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการศึกษาอย่างอิสระต่อกัน บางสำนักเน้นพระสูตรต้นตะ บางสำนักเน้นพระวินัย เป็นต้น แต่เมื่อใดแต่ละสำนักมีความ เข้าใจพุทธธรรม และปฏิบัติแตกต่างกันมาก คณะสงฆ์ก็จะขอพึ่งอำนาจรัฐให้เข้ามาจัดทำสังคายนา เป็นครั้งคราวไป เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของพระพุทธศาสนา

2) ระบบการศึกษาแบบมหายาน (พ.ศ. 600-1400) มีประเด็นศึกษา 2 ประเด็น คือ (1) สำนักปรัชญาพุทธ (พ.ศ. 600-900) การเกิดขึ้นของมหายานทำให้การศึกษาใน พระพุทธศาสนาเปลี่ยนไปจาก รูปแบบของศาสนาสู่ระบบปรัชญา เกิดสำนักทางปรัชญาเด่น ๆ ขึ้น 2 สำนัก คือ ก. สำนักมหายิมิกะ ผู้ก่อตั้งคือ นาคารชุน (พ.ศ. 709 - 739) ผลงานที่สำคัญ คือ “มหายิมิกาสตอร์” หรือ “มหายิมิกการิกา” ให้ ตรรกศาสตร์ ความคิดที่ว่องไว กล้าหาญ แนวคิดที่สำคัญเน้น “ศูนยตา” มีอิทธิพลทั่วมหัพทวิปและขยาย ออกนอกเขตประเทศ. ข. สำนักโยคจารย์ ผู้ก่อตั้งคือ ท่านอสังคะและท่านวสุพันธ์ (พุทธศตวรรษที่ 9) ผลงานที่สำคัญคือ อภิธรรมโกตะ. มหายานสัมปริครหะ และประภะระอารยวาจา แนวคำสอนเป็นจิตนิยม(2) มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา (พ.ศ. 1000-1700) ในช่วงนี้ วัดซึ่งเดิมเป็น ศูนย์รวมของผู้ฝึกฝนอบรม ตนเองอยู่แล้วได้พัฒนามาเป็นสถาบันทางการศึกษา โดยสืบทอด คุณลักษณะกลุ่มของสาวกของ พระพุทธเจ้าที่ว่า “สังฆะ” คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ราว พ.ศ. 900 วัด หลายวัดได้ร่วมกันดำเนินการทาง การศึกษา จนกลายเป็นระบบมหาวิทยาลัยทางพุทธ ศาสนาขึ้นและขยายรูปแบบการให้การศึกษา กว้างขวางขึ้น มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้แก่ นาลันทา วาลภี โอทานตะปุระ วิกรมศิลา โสมปุระ มีการ บริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีผู้เข้า ศึกษาหลายหมื่นคน มีหลักสูตร มีการวัดผลประเมินผล และ(3) ระบบ

การศึกษาแบบตันตระ (พ.ศ. 1200-1700) ซึ่งมีพัฒนาการมาตามลำดับคือ 1. มंत्रยาน/รหস্যาน ลักษณะสำคัญคือพราสาทอน บันมนตร์และลงเลขยันตร์ ให้ เกิดความศักดิ์สิทธิ์เป็นทางรอดพ้นจากทุกข์ 2. วัชรยาน นับถือฉานิพุทธและพระโพธิสัตว์ นำคติ ของฮินดูตันตระมานับถืออ่อนนวย ผู้เข้าอยู่ในองค์นิรตมเทวีเป็นผู้เข้าสู่นิพพาน และ 3. กาลจักร นับถือ เหมือนสองอย่างแรก เพิ่มการเซ่นผีเข้าด้วย ถือว่าการอ่อนนวยบูชาจะสำเร็จประสพสุขได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีความเห็นเกี่ยวกับระบบการศึกษาของพระพุทธ ศาสนาหลังพุทธปรินิพพานว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยนั้นแบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกราว พ.ศ. 1000 ถึง 1400 เป็นระยะที่มีการศึกษาวิชาการต่าง ๆ กว้างขวาง ทั้งทางวิชาศาสนาและ วิชาสามัญ แต่ครั้นถึงระยะหลัง พ.ศ. 1400 เป็นต้นมา การที่พระสงฆ์หันมานิยมศึกษาและใช้ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาวิชาการ ได้กลายเป็น การจำกัดวงการศึกษาให้แคบเข้ากว่าเดิมอีก ที่ นาลันทาและมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่เหลือ ก็ปรากฏว่า พระพุทธศาสนาหายาน ได้รับอิทธิพลจาก ศาสนาพราหมณ์ นำมาผสมผสานกันมา จนกลายเป็นนิกายตันตระ หรือวัชรยานขึ้น ระยะนี้ ก็นิยมชื่นชมกับผลงานเก่า ๆ ที่สร้างสมกันมา ยุคนี้เป็นระยะของการเขียน อรรถกถาและอรรถาธิบาย ต่าง ๆ พร้อมกับมีความรู้สึกหึงงาลำพองในความรู้ ใจแคบ และลำเอียง นอกจากนี้ ความนับถือ เรื่องวรรณคดีเหมือนจะรุนแรงขึ้น วิธีการเรียนการสอนก็เป็นแบบประเพณีตายตัว โดยนัยนี้ การศึกษาในชมพูทวีปก็เสื่อมถอย และยังไม่ทันรู้ตัวที่จะรื้อฟื้นแก้ไข ก็ประสบเหตุให้พินาศเสียก่อน สาเหตุที่ทำให้พินาศนั้น ก็คือ การเข้ายึดครองของต่างชาติ เริ่มด้วยชาวเดิร์กยกทัพเข้ามา และ ทำลายมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาหมดสิ้น ทำลายวัดส่วนมาก พระสงฆ์ที่ไม่ถูกฆ่า หนีไปต่างประเทศ อันเป็นเหตุการณ์ในราว พ.ศ. 1700 ตามปกติการใช้อำนาจเข้ากดขี่บีบคั้นถ้าไม่ถึงกับทำลายให้ สูญสิ้นเสียทีเดียว หรือให้เปลี่ยนหมดกำลังจริง ๆ แล้ว ย่อมเป็นทางให้เกิดการดิ้นรน ต่อสู้ ให้เกิด ความเข้มแข็งและการกลับฟื้นตัวได้ แต่เหตุการณ์ครั้งนี้ เป็นแบบทำลายโดยสิ้นเชิง พระพุทธ ศาสนาจึงไม่มีโอกาสคืนชีวิตได้อีก เป็นอันสิ้นยุคความเจริญในอดีต

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล สามารถแบ่งเป็นประเด็นสำคัญได้ 10 ประเด็น ดังนี้

- 1) ระบบการรับเข้าศึกษาพระพุทธศาสนา ตามพุทธบัญญัติพระวินัย กุลบุตรที่จะเข้า มาสู่สถาบันแห่งนี้ต้องบรรพชาอุปสมบท สามเณรมีอายุ 7 ปีขึ้นไป พระภิกษุอายุ 20 ปีขึ้นไป
- 2) ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา เป็นแบบโรงเรียนกินนอน
- 3) สถานศึกษา คือ วัด
- 4) ชีวิตนักศึกษา ทุกคนเสมอภาคเท่าเทียมกันตามพระวินัย ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ
- 5) ด้านปัจจัย 4 ได้รับการดูแลและอุปถัมภ์โดยพระราชาอำมาตย์ พ่อค้า คหบดี และ ประชาชนทั่วไป
- 6) เครื่องแบบการแต่งกาย ใช้ผ้าบังสุกุลตามพุทธบัญญัติ เรียบง่าย สะอาด มีเพียง 3 ผืน
- 7) วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อกำจัดตัณหา อันเป็นวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตาย เกิดของมนุษย์ และดำเนินตามมรรคมีองค์ 8 คือ ทางสายกลางมุ่งเข้าสู่ นิพพาน อันเป็นจุดหมาย สูงสุดของพระพุทธศาสนา
- 8) หลักสูตร พระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หลักสูตรนี้ใช้

หลักการท่องจำ เรียกว่า मुखปาฐะ โดยการแต่งเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง เพื่อสะดวกในการท่องจำ ผู้เรียนจะเลือกเรียนตามความสมัครใจ 9) วิธีสอน สอนด้วยการใช้ मुखปาฐะ (ปากเปล่า) สนทนา การบรรยาย การถามตอบ แบบวางกฎข้อบังคับ และ 10) บทบาทของครู ครูผู้สอนมักเรียกว่า อุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นผู้มีบทบาทในการสอน ให้การอบรม ให้คำปรึกษา และสอบวัดผลด้วยตนเอง

การพัฒนาการศึกษาของสงฆ์สมัย ร.7 - ปัจจุบัน

นับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา นโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนไป โดยแยกการศึกษาของ ภิภุสามเณร และเด็กนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยให้ กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบเฉพาะการศึกษา สำหรับเด็กนักเรียนเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับ ภิภุสามเณรให้สังกัด กระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปจนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ โครงการและแผนการศึกษาของชาติในสมัยต่อมา ก็ไม่ได้ กล่าวถึงสงฆ์และการศึกษาของสงฆ์อีกเลย การศึกษาของฝ่ายบ้านเมืองก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศและมีการพัฒนาทาง ด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา ขณะที่สภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม มิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชนและภิภุสามเณรที่มีต่อการศึกษาปริยัติธรรม ลดลงไป พระภิภุสามเณรมีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาสายพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ชวนชวนเรียนวิชาต่าง ๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม แต่ปัจจุบันนี้ พระเถระ ผู้บริหารการพระศาสนาเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น เพื่อให้ได้เรียนวิชาการสมัยใหม่มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนขยาย วิทยาเขตในทั่วประเทศมากขึ้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในปี พ.ศ. 2454 ได้มีการเริ่มศึกษาแบบนักธรรมขึ้นควบคู่กับฝ่ายเปรียญ แต่ยังเป็น การศึกษาของสงฆ์เท่านั้น จนถึงรัชกาลที่ 7 จึงเปิดโอกาสให้ฆราวาสชายหญิงเข้าเรียนด้วย โดย แยกเป็นแผนกธรรม สำหรับภิภุสามเณรและแผนกธรรมศึกษาสำหรับฆราวาสชายหญิงแบ่งเป็น 3 ชั้น นักธรรมศึกษาตรี ชั้นโทและชั้นเอก มูลเหตุที่เริ่มให้มีการศึกษาแผนกธรรมขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น เนื่องจากทางราชการ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ ยกเว้นพระภิภุสามเณรไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร สำหรับผู้รู้ธรรม ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตั้งหลักสูตรการศึกษาของพระภิภุสามเณรแบบใหม่นี้เรียกว่า “นักธรรม” มี 3 ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เริ่มสอบไล่สนาม หลวงเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2457 เป็นต้นมา ปี พ.ศ. 2472 ทางคณะสงฆ์อนุญาตให้ครูที่เป็นคฤหัสถ์เข้าสอบไล่วิชานักธรรมตรีใน สนามหลวงคณะสงฆ์ได้ และต่อมาทางคณะสงฆ์ได้อนุญาตให้คฤหัสถ์ชายหญิงเข้าสอบความรู้ นักธรรมในสนามหลวงได้ด้วย โดยกำหนดให้สอบพร้อมกับภิภุสามเณรทั่วราชอาณาจักร สำหรับหลักสูตรวินัยบัญญัติ นั้น ไม่เหมาะกับคฤหัสถ์ จึงเปลี่ยนเป็นเบญจศีล เบญจธรรมและอุโบสถศีล เป็น

หลักสูตรแทน สำหรับผู้เรียนธรรมศึกษาตรี เรียน 4 วิชา ส่วนธรรมศึกษาโทและเอก เรียน เพียง 3 วิชา ยกเว้นวิชาวินัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่โบราณมาไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงรูปเดิมอยู่ ทั้งทางด้านหลักสูตร การวัดผลและวิธีสอบ ยังยากต่อการเล่าเรียน ต้องใช้เวลานาน และเดิมที การสอบบาลีต้องสอบด้วยปากเปล่า จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2459 จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลี ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ในปัจจุบัน การสอบบาลีสนาหนหลวง ป.ธ. 1-2 ถึง ป.ธ.5 เมื่อสอบได้วิชาหนึ่งและ ตกวิชาหนึ่งแล้ว แม่กองบาลีสนามหลวงเปิดโอกาสให้สอบแก้ตัวอีกครั้ง อนึ่งการสอบบาลี เมื่อก่อนไม่กำหนดวันสอบแน่นอน กรรมการจะประกาศเป็นคราว ๆ ไปจนถึงปี พ.ศ. 2436 จึงกำหนดให้สอบปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ 2 ครั้ง ใน รัชกาลปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2491 นี้เอง

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการให้ออกระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2514 และปรับปรุงใหม่เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2535 การศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาแบบประยุกต์ หรือเป็นการศึกษารูปแบบ หนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ ของคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ฝ่ายศาสนจักรได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ทาง พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และสืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญสถาพรต่อไป และฝ่ายบ้านเมือง เมื่อ พระภิกษุสามเณรได้ลาสิกขาแล้ว ก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ หรือเข้ารับ ราชการสร้าง คุณประโยชน์ให้แก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป ปัจจุบันนี้การศึกษาประเภทนี้ได้กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียน การสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และ สำหรับ พระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2432 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2439 ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. 2436 ก็โปรดให้เปิด ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้ทรงพระราชทานนามว่า “มหามกุฏราช วิทยาลัย” อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัย สงฆ์ทั้ง 2 แห่งนี้ได้ดำเนินการมาโดยลำดับแต่ก็ยังไม่ ก้าวหน้าถึงขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย เพิ่งจะมายกระดับ การศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยในรัชกาลปัจจุบัน นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. 2512 มหาเถรสมาคมได้ออก คำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัย สงฆ์ทั้ง 2 แห่งนั้นเป็นการ ศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ ต่อมา รัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภา ก็ได้ตรา พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะ ผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 ลงวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2527 และได้ตรา พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาม

กุฎราชวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. 2540 ลงวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2540 โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐและเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาค ภาษาไทยและภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต

ปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิม จากการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลี ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศ ที่สำคัญพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ได้ตื่นตัวในการศึกษาเพื่อให้ความรู้ด้าน ต่าง ๆ ให้ทันกับเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ปบ.ส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา พระสังฆาธิการทั่วประเทศได้ศึกษาหลักสูตร ปบ.ส. 1 ปี และสามารถเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรี และขณะนี้ มี พระสังฆาธิการได้เรียนจบปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท นับว่าเป็นหลักสูตรที่ทำให้พระสังฆาธิการสนใจและศึกษาเป็นจำนวนมาก

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสังคม

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยที่สำคัญพระสงฆ์ในยุค 4.0 ต้องมีบทบาทในพัฒนาสังคม โดยมุ่งหมายให้สังคมทำความดี รู้จักช่วยตนและคนอื่นให้มีความสุข เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้มีชีวิตอยู่ด้วยความสงบ ละเว้นความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่รุนแรง ไม่ทะเลาะทแยงในเรื่องราว ยศ มีน้ำใจประกอบด้วยเมตตา มีความเลื่อมใสมั่นในกฎของกรรม และมุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง มีบทบาทในการบำเพ็ญประโยชน์ การปกครอง การพระศาสนา การศึกษา การเผยแผ่ การสังคมสงเคราะห์ที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัย การรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมทั้งหลาย โดยเฉพาะที่เป็นสำคัญ ก็คือ สัจจะ เมตตา สามัคคี มีวินัย ที่สำคัญบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่อพระพุทธศาสนามีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้สัมพันธ์กับคฤหัสถ์ ได้แก่ การให้ความอนุเคราะห์สังคม ชวบ้าน ตามหลักปฏิบัติในฐานะที่พระภิกษุเป็นเสมือนทิศเบื้องบนได้แก่ 1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว คือ งดเว้นจากการเบียดเบียนกัน ไม่ทำลายทั้งชีวิตตนเองและผู้อื่น 2) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี งดเว้นอบายมุข 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดีด้วยน้ำใจอันงามโดยยึดถือหลักสังคหวัตถุ 4) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง คือ สอนให้รู้จักแยกแยะมิตรแท้ มิตรเทียม ให้คบบัณฑิตเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพ 5) ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ในสิ่งที่สวดเล่าเรียนมาแล้ว เช่น การแสวงหาทรัพย์โดยวิธีสุจริต การรู้จักรักษาทรัพย์ และการดำรงชีวิตตามฐานะ และ 6) บอกทางสวรรค์ให้ คือ การแนะนำวิธีครองตน ครองคน ครองงาน หรือวิธีครองชีวิตให้ได้รับผลดีมีความสุข

บทบาทการพัฒนาสังคมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระสงฆ์ต้องมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ มุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญของงาม และมุ่งความสามัคคีปรองดอง หลักการดังกล่าวนี้ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็กหรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือการเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูง เด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือ ลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อพระพุทธศาสนา ก็บังเกิดขึ้นกับประชาชนจึงเห็นได้ว่าพระสงฆ์ นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัด พัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือ และพัฒนาชุมชนสังคมพร้อมกันไปด้วย พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์คงคปญโญ). 2540. หน้า 8)

บทบาทการพัฒนาสังคมการบริหารคุณธรรม

การพัฒนาสังคมในยุค 4.0 พระสงฆ์ต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้หลักธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตยผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนหรือความพอใจของตนเองเป็นที่ตั้งโดยยึดคิดว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตยก็พยายามเอาใจทุกคนเพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขาพยายามทำให้ถูกใจทุกคนซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้ก็มีปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหาผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคิดว่าถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เขายึดถือว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่มิฉะนั้นคือประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2548 หน้า 9).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541 : 33) ได้กล่าวถึง คุณธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นหลักในการบริหารแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ 1) คุณธรรมในการครองตน ได้แก่ สัปปริสธรรม 7 ธรรมมีอุปการะมาก ธรรมคุ้มครองโลก อริยสัจ 4 ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์ ความสุขของคฤหัสถ์ ศีล 5 โดยเฉพาะสัปปริสธรรม 7 เป็น

ธรรมที่ครอบคลุมข้อธรรมอื่น ๆ ในหมวดการครองตนได้เป็นอย่างดี 2) คุณธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ทศพิธราชธรรมทศ 6 หลักธรรมในเรื่องการครองคนนั้น พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่ครอบคลุมหลักธรรมข้ออื่น ๆ ได้ดีและถือว่า พรหมวิหาร 4 เป็นธรรมสำหรับนักปกครอง และ 3) คุณธรรมในการครองงาน ได้แก่ ขรവാสนธรรม และอิทธิบาท 4 สำหรับอิทธิบาท 4 เป็นคุณธรรมในการครองงาน เป็นธรรมที่สำคัญที่สุด เพราะหากมีคุณธรรมข้อนี้แล้วการดำเนินงานต่าง ๆ จะประสบผลสำเร็จ สามารถครองงานไว้ได้ ถือได้ว่า ขรวาสนธรรมครอบคลุมคุณธรรมในการครองงานได้ดีที่สุด

บทบาทการพัฒนาสังคมเชิงสัญลักษณ์

สาวกที่ถือเพศบรรพชิตของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนได้ศึกษามาอย่างดีแล้วไปสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตาม และเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ นั่นก็คือพระสงฆ์ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา พระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน และสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรง มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติตามมากมาย แต่กล่าวตามหน้าที่ทางศาสนาแล้ว ได้แก่ 1) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี 2) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟัง ได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ ไม่เคยฟัง ชี้แจงอธิบาย ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญในชีวิต เป็นต้น มนุษย์จะดีจะประเสริฐอยู่ที่การกระทำมนุษย์ก็ต้องพัฒนาชีวิตของตน ทั้งพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาขึ้นไป มนุษย์จึงประเสริฐได้ ดึงมาได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนาตน ด้วยการศึกษารเรียนรู้ เพราะฉะนั้นจึงต้องส่งเสริมปัญญา มนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการศึกษาเพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดการศึกษาแบบที่เรียกว่า การศึกษามวลชนพระพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในสังคมไทยของเราแล้ว สังคมไทยของเราเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว หลักมีอยู่เท่านั้น เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่แน่นอน แม้แต่ส่วนที่นำมาใช้แล้ว นานๆ ไปเมื่อเป็นของส่วนรวม สังคมใหญ่ๆ ก็มีการคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปได้ จึงต้องมีการตรวจสอบปรับตัวแก้ไข โดยนำเอาหลักแท้ๆ มาเป็นมาตรฐาน คือปรับตัวเข้ากับหลักการที่ถูกต้องจริงแท้ให้ได้

บทบาทการพัฒนาสังคมสร้างศรัทธา

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความเชื่อในเรื่องต่างกันไปตามบริบท พระพุทธศาสนาประกอบด้วย ศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การร่วมกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การมีศาสนทายาทเพื่อสืบทอดคำสอนทางพระพุทธศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

แสง จันทรงาม (2512 : 146-149) กล่าวว่า ชาวพุทธมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ 1) ตถาคตโพธิสัทธา มีความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงประกอบด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณจริง 2) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คำว่า กรรม แปลว่า การกระทำ (Action) ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้นกรรมที่สมบูรณ์ จะต้องมียุติประกอบครบ 3 ส่วน คือ (1) มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น (2) มีความตั้งใจหรือเจตนา (3) มีการกระทำหรือ

การเคลื่อนไหว และมีเครื่องมือในการทำกรรมหรืออุปกรณ์สำหรับการกระทำกรรม 3 ประการคือ (1) ทางร่างกาย เช่น การเคลื่อนไหวกาย เรียกว่า กายกรรม (2) ทางปาก คือการพูดด้วยวาจา เรียกว่า วาจกรรม และ (3) ทางใจ คือการคิด เรียกว่า มโนกรรม 3) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่ากรรมที่บุคคลกระทำแล้ว ไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมก่อให้เกิดผลตามสมควรแก่เหตุเสมอ และ 4) กัมมัชสะกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของ ๆ ตน เชื่อว่าผลที่เราได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้ทุกอย่างเป็นผลแห่งการกระทำของเราเอง บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในชาตินี้ แต่บางอย่างอาจเป็นผลของกรรมในอดีตชาติ

ภัชิต สุขวรรณดี (2550 : 1 - 2) ได้กล่าวว่า การเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน จะช่วยให้คนรู้จักรับผิดชอบในตนเอง จะไม่โยนความรับผิดชอบไปให้อำนาจภายนอกต่าง ๆ เช่น ผีสง นางไม้ เทวดาฟ้าดิน หรือโชคชะตา เป็นต้น ซึ่งพอประมวลมาโดยสังเขปได้ดังนี้ 1) เรามีกรรมเป็นของตน การกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีหรือผลชั่วแก่ตัวเราไม่ว่าจะเป็น การกระทำทั้งทางกาย หรือวาจาการกระทำที่เกิดจากเจตนาของเราทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดทำแทนได้ 2) เราเป็นผู้รับผลของกรรม เราเป็นผู้รับผลของกรรมด้วยตนเอง ไม่มีผู้อื่นมารับแทนได้ 3) เรามีกรรมเป็นกำเนิด กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา กรรมจะส่งผลให้เราเกิดอย่างไรก็ได้ สถานที่ไปเกิดได้รับอิทธิพลจากชนกกรรม 4) เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ บุคคลทำกรรมอันใดไว้จะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเหมือนเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ 5) เรามีกรรมเป็นที่อาศัย ผู้ที่ทำความดีก็อาศัยกรรมดีนั้นเองเพื่อดำรงความดีต่อไป และ 6) เราเป็นผู้มีกรรมเป็นมรดก เราทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่ว จะต้องเป็นผู้รับมรดกนั้นเสมอไป

บทบาทของพระสงฆ์ต้องพัฒนาสังคม ให้เกิดความเชื่อกรรม หมายถึง ความเลื่อมใส ไว้วางใจต่อการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสังคมหนึ่ง ๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อของสังคมต่อไป

บทบาทการศึกษากับการพัฒนาสังคมแห่งจิตวิญญาณ

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาให้มีความรู้ ปัญญาอย่างแท้จริง เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต สังคม และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ให้บุคคลเป็นคนดีในสังคม โดยให้ตั้งตนอยู่ใน การศีล คือ รักษาระเบียบวินัยร่วมกัน ทาน คือ ต้องมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันในสังคม และภาวนา คือ การหมั่นขยันอบรมกาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติภาพ และการตรภาพได้ พระสมร กุสโล (พรมศรี) (2548 : 21) ได้กล่าวว่า หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นมีมากมาย แต่หลักธรรมที่ถือว่าเป็นพื้นฐานหลักที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมากหรือที่เรียกว่าเป็นหลักสำคัญ คือ หลักศีล 5 และหลักกรรม 5 อันเป็นพื้นฐานสำคัญของหลักธรรมทั้งหมด หลักศีลธรรมในการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็น 2 ลักษณะคือ หลักศีลธรรมของคฤหัสถ์คือ “เบญจศีลเบญจธรรม” และหลักศีลธรรมของพระภิกษุสงฆ์คือ “พระธรรมวินัย” และที่กล่าวว่า “เบญจศีลเบญจธรรม” เป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครอง

เรือน โดยมีเบญจศีล เป็นกรอบป้องกันการทำบาปและมีเบญจธรรม คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตในเบื้องต้น เพื่อดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายคือความสุขในโลกปัจจุบันและโลกแห่งอนาคตต่อไป ดังนั้น การพัฒนาการศึกษาเกี่ยวกับการเป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณของพระสงฆ์ จะต้องใช้วิธีการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัทเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และ ปัญญา เอให้เกิดความรู้และมีคุณธรรม(P. A. Payutto. 2008) ความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจึงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในด้านความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา ในคุณค่าที่แท้จริงอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหายั่งยืน

บทบาทการศึกษากับการพัฒนาสังคมการปกครอง

บทบาทการศึกษาในการพัฒนาสังคมการปกครอง พระสงฆ์มีบทบาทที่จะต้องมีการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม เป็นงานในหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เป็นการแสดงบทบาทที่พึงประสงค์ 1) ปลุกฝังให้คนไทยใกล้ชิดศาสนธรรม นำหลักศาสนธรรมไปปรับใช้ในวิถีชีวิตตนได้ 2) ฟื้นฟูและพัฒนาจิตใจและพัฒนาดินให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติภารกิจทั้ง 6 ด้านของคณะสงฆ์ รวมทั้งเป็นกัลยาณมิตรของศาสนิกชน สามารถปลุกฝัง และฝึกอบรมให้เยาวชนมีสัมมาทิฐิในการดำรงชีวิต 3) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยดึงศาสนิกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด และพระเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมและชุมชนมีภาครัฐสนับสนุนงบประมาณ 4) พระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม และจรรยา เพื่อปลุกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น 6) เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเยาวชน และศาสนิกชนในแต่ละบทบาทหน้าที่ตามภารกิจคณะสงฆ์ เช่น สนับสนุนด้านงบประมาณ ความก้าวหน้าด้านสมณศักดิ์ การพัฒนาศักยภาพ และเชิดชูยกย่องให้เป็นที่ยอมรับแก่หมู่คณะสงฆ์

บทบาทการพัฒนาสังคมทางการศาสนาศึกษา

พระสงฆ์ต้องตระหนักถึงการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนาศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุม และส่งเสริมการศาสนาศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนาศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” 9 ประการ คือ (1) เพื่อให้พระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ (2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (3) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระพุทธศาสนา (4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา (5) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา (6) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา (7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา (8) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และ(9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

บทบาทการพัฒนาสังคมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พุทธศาสนาเป็นหน้าที่ หรือบทบาทที่พระสงฆ์จักต้องกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สัณเฑาะว์ ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดี ของประเทศชาติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็น พิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ซึ่งมีหน่วย อบรม อ.ป.ต. (หน่วย อบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้ การเผยแผ่พระศาสนาของพระสงฆ์จะได้ผลมี เงื่อนไขบางประการ ดังนี้ (พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. 2549. หน้า 45) (1) พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้ออย่างนั้น (2) ไม่สอนให้ คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน (3) ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม (4) ไม่เห็นแก่ ความง่าย ดีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน (5) ไม่สนองความต้องการของผู้ มีอำนาจ และ(6) ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

บทบาทการศึกษากับการพัฒนาสังคมสาธารณูปการ

พระพุทธศาสนาเป็นสถานที่สาธารณะของสังคมเพราะเป็นที่เคารพศรัทธา ความเลื่อมใส การพัฒนา สังคมของพระสงฆ์ในการช่วยเหลืออุดหนุนหรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแล รักษา และจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อยเป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้อยู่เรียบร้อยดีงาม ซึ่งได้แก่การพัฒนา วัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนโดยมีพระภิกษุสงฆ์สำหรับ สาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหาร การคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า“การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง (1) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน (2) กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมี พระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง (3) กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัด งานวัด การเรียไร และ(4) การศาสนสมบัติของวัด

บทบาทการศึกษากับการพัฒนาสังคมการสาธารณสุขสงเคราะห์

บทบาทการศึกษาของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมอีกด้านหนึ่งคือ การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นการ ดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่สังคม หน่วยงาน หรือของบุคคล หรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือการอุดหนุนจนเจือสถานทีซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป ดังนี้ (1) จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย (2) เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และ (3) ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศลบทบาทดังกล่าว เป็นการพัฒนาสังคมให้ มีความเป็นระเบียบมากขึ้น และเป็นการเอื้อเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ สงบสุข

บทสรุป

พระพุทธศาสนากับสังคมไทย มีความเกี่ยวเนื่องกันมายาวนาน บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษาในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาการศึกษาของพระสงฆ์เป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นการเผยแผ่หลักคำสอนให้สังคม เกิดความเข้าใจดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ทั้งสภากาย และจิตใจ เป็นไปเพื่ออุดมคติ ในการรักษาคุณงามความดี ตามหลัก ทาน ศีล ภาวนา สมาธิ และปัญญา ทำให้สังคมได้รับการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่สำคัญสามารถทำให้เกิดการบรรลุตามเป้าหมาย ทำให้เกิดการฟื้นฟูทุกซ์ นอกจากนี้ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษา ยังเป็นการสร้างเสริมสังคมในด้านการปกครอง การศึกษา เผยแผ่ สงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือสังคมให้เกิดความเมตตาต่อสรรพสัตว์โลกด้วยกัน เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าต่อสู่ยุคสมัยใหม่ การไม่ละเลยการศึกษาในการประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักการเดิม ยังเป็นแนวทางทำให้ชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติตาม ทั้งทางจารีต วัฒนธรรม ประเพณี และแนวทางการปฏิบัติที่แท้จริง

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาการศึกษา เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในยุค 4.0 พระสงฆ์ต้องทบทวนบทบาทของตนเอง ทั้งการศึกษาทางธรรม และทางโลก หมั่นศึกษาฝึกฝน ให้เกิดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถนำเอาองค์ความรู้ ไปใช้พัฒนาในยุคสังคม 4.0 ได้ และทำให้สังคมทุกสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง เป็นไปตามเจตจำนงค์คำสอนของพระพุทธศาสนา อย่างแท้จริง

References

- กมลรัตน์ หล้าสูงษ์. (2547). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ชนิษฐา วิเศษสาธิต และมุกดาศรีรงค์. (2556). **จิตวิทยาสังคมและมนุษย์สัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภาสิต สุขวรรณดี. (2550). “กรรมทฤษฎีที่ว่าด้วยการพึ่งพิงตนเอง”. **สิรินธรปริทรรศน์**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 21 พฤษภาคม สิงหาคม.
- พระเมธีธรรมมารถ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2549). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. **สถานภาพและบทบาท**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546.
- พัชนี วรกวิน. (2550). **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิชย์.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. (2546). สารานุกรมศัพท์ทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

ลือชา ธรรมวินัยสถิต. (2549). สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์.

แสง จันทรงาม. (2512). พุทธศาสนวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทวีพิมพ์ดี.

พระมหาเสริมชัย ชยมงคลโล. (2549). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอช เอ พีเพรสจำกัด.

พระสมร กุสโล (พรมศรี). (2548). ปรัชญาการดำรงชีวิตตามหลักปัจจัยสี่ในพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

Wolf. E. J. (2004). **Spiritual leadership: A new model**. Health care Executive.19(2). 22-50.

Phra Brahmaganabhorn (P.A.Payutto). (2011). **Vesak Day and Global Civilization**. Phramaha Hansa Dhammaha tr. Robin Philip Moore edited. BKK: MCU Press.

Phrapalad Somchai Payogo. (2015). **An Analytical of Developing Model of Chanting in the Current Thai Society**. Thematic Paper (Ph.D.) Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University.